

Markója Csilla

MAX DVORÁK MINT PEDAGÓGUS, DIÁKJA, WILDE JÁNOS SZEMSZÖGÉBŐL

A BÉCSI MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TANSZÉK TÖRTÉNETÉHEZ

Az előző alkalommal,¹ Max Dvořák és Johannes Wilde kapcsolatáról szólva,² közvetve azt a provokatív tételt fogalmaztam meg, hogy „nincsen Dvořák Wilde nélkül”. Erre a sarkos kijelentésre azok a forrásértékű dokumentumok jogosítanak fel, amiket néhány éve a budapesti és londoni archívumok Wilde-hagyatékaiban találtunk. Johannes Wildét különösen erős kötelék fűzte testvéreihez, Ferenchez és Margithoz, akik nem alapítottak saját családot és haláláig édesanyjukkal, Munisival éltek. Ők a címzettjei és állandó szereplői azoknak a felbecsülhetetlen forrásértékkel rendelkező leveleknek, amiket Wilde írt Bécsből és aztán kényszerű emigrációja más állomásairól. Wilde két nagyobb etapban tartózkodott Bécsben: először 1915 és 1917 között a bécsi művészettörténeti tanszék, becenevén az Apparat hallgatójaként Max Dvořák diákja volt, majd a rövid életű kommunista közjáték, a Magyar Tanácsköztársaság bukása után már annak pártfogoltjaként, munkatársaként, sőt barátjaként tért vissza az osztrák fővárosba. Ez a néhány együtt töltött év olyan szorosra fonta szakmai és emberi kapcsolatokat, hogy amikor a sors elragadta a még fiatal cseh művészettörténész professzort, Wildét ott találjuk a halálos ágyánál is, az ő leveléből értesülünk e sajnálatos esemény minden részletéről. Az előző publikációmban erre a második időszakra koncentráltam, az 1919 és 1923 közötti évek történéseire, arra a támogatói körre, mely olyan arisztokratákból állt elsősorban, mint a lengyel történelmi családból származó, a galíciai területek műemlékek védelméért hivatalosan is felelősséget viselő Lanckoroński gróf, vagy a Dvořák-gyerekek gyámjává vált, magyar rokonsággal rendelkező Khuen-Belasi gróf, vagy Wilczek gróf, akinek művészettörténész fia Wilde magántanítványa volt. A Dvořák Verein, aminek alapító okiratát szintén megtaláltuk a budapesti hagyatékbán, egyenesen abból a célból jött létre, hogy ezeket az anyagi támogatásokat becsatornázza

¹ A szerző az ELKH BTK MI főmunkatársa. Az alábbi szöveg a prágai, a Bécsi Iskola történetével és hatásaival foglalkozó nemzetközi konferencia-sorozat második alkalmaként 2021-ben megtartott, a Max Dvořák halálának századik évfordulójára rendezett háromnapos ülésszak nyitóelőadásaként hangzott el, a visszaútálás a két évvel azelőtti első konferenciára írt szövegre vonatkozik.

² Csilla Markója: János (Johannes) Wilde and Max Dvořák, or Can we speak of a Budapest school of art history? *Journal of Art Historiography* Number 17 December 2017. 1–21. <https://arthistoriography.files.wordpress.com/2017/11/markoja.pdf>

a Dvořák-féle tanszékhez. E dokumentumból az is világossá válik, hogy a Dvořák vezetete tanszéket nem Meyer Shapiro nevezte először Bécsi Iskolának (Vienna School of Art History), hanem már 1920-ban így emlegették. Ez az erőteljesen kisajátító, deklaratív gesztus világosan jelzi Dvořák bizonytalan helyzetét a Strzygowski-féle párhuzamos tanszék viszonylatában. Az okirat egészen pontosan így fogalmaz: „A Bécsi Művészettörténeti Iskolát Támogató Egyesület célja az Alois Riegl és Franz Wickhoff által alapított, Max Dvořák által tovább vitt bécsi művészettörténeti iskola támogatása. Az Egyesületbe alapítóként és támogatóként a művészet barátai és támogatói, rendes tagként a bécsi művészettörténeti iskolát elvégző művészettörténészek vagy a bécsi iskolához másképpen közel álló művészettörténészek vehetők fel.”³ Marosi Ernő a bécsi iskola magyar kapcsolatait tárgyaló legutóbbi tanulmányában mutatott rá – Otto Pächt nyomán – arra, hogy hamar feledésbe merült az, hogy Dvořák, akit, tegyük hozzá, főként Wilde hagyatékigazgatója, kiadói tevékenysége nyomán elsősorban szellemtörténésznek tekintünk, élete nagyobb részében mégis inkább a „szem elsőbbsége mellett voksolt a szóéval szemben”. Azaz, hogy még 1914-ben is úgy vélekedett, hogy a művészettörténetet, helytelenül, összetévesztik a kultúrtörténettel: „Hamis, ha ezektől a tudományoktól, ahogyan az olykor megesett, a tulajdonképpeni művészettörténeti problémák megoldását várjuk el. Így pl. a gótikus stílust a feudális rendszerből, a németalföldi naturalizmust a kultúra polgáriasulásából akarták magyarázni és levezetni.”⁴ Ez a Pächt-i észrevétel, mely a „kései Dvořák a koraival szembeni kijátszására” vonatkozik, azért fontos a számunkra, mert Wilde éppen abban az időszakban növi ki magát Dvořák-tanítványból azzá a munkatárssá, akit Dvořák özvegye méltónak talál a hagyaték gondozására, mely idősakra a „szellemtörténeti fordulatot” szokás datálni. Dvořák eszerint leszámol a természet objektív fogalmával, mondhatni magát a természetet is historizálja, amennyiben a természet is egyfajta történelmileg változó világlátássá, világnézet-modussá válik nála. Ez egyben azt is jelenti, hogy ezeket a modusokat a kései Dvořák tulajdonképpen ideológiákként azonosítja. Azaz míg Riegl kérdései a műtárgyra, mint a művészetakarás objektívációira vonatkoztak, addig Dvořák kérdései sokkal inkább a művészetfogalom változásaira és a nagy kultúrobjectívációkra. Ebben is Dilthey követője, aki így ír *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban* című szövegben 1910-ben a természetről: „Mi magunk természet vagyunk, és a természet hat bennünk, öntudatlanul, sőtét ösztönökben; a tudatállapotok állandóan kifejeződnek a mozdulatokban, arckifejezésekben, szavakban és objektivitásuk az intézményekben, államokban, egyházakban, tudományos intézményekben van: ebben az összefüggésben mozog a történelem.”⁵ Leleményesen dinamikus megfogalmazás,

³ A Dvořák Verein. A Bécsi Művészettörténeti Iskolát támogató egyesület szabályzata, in Wilde János és a bécsi iskola II [Johannes Wilde and the Vienna School], eds. Csilla Markója, István Bardoly, *Enigma*, 21, 84, 2015, 24–26.

⁴ Dvořák Tietze-recenzióját idézi Ernő Marosi, „A bécsi művészettörténeti iskola magyar kapcsolataihoz” [To the Hungarian connections of the Vienna School of Art History], in Wilde János és a bécsi iskola II [Johannes Wilde and the Vienna School], eds. Csilla Markója, István Bardoly, *Enigma*, 21, 84, 2015, 9.

⁵ Wilhelm Dilthey, *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*, Budapest: Gondolat, 2004,

mely egy szintre helyezi a mozdulatokat, a pátoszformákat és a tudatállapotokat borostyánként fixáló, rögzítő intézményeket. Dvořák legnagyobb tette, hogy ebben az értelemben mozgósította, dinamizálta, expresszívvé tette a művészettörténetet: a művészet megszűnt filozófiai fogalom lenni – történeti fogalommá vált. Ebben az összefüggésben érdemes felfigyelnünk arra, hogy maga Wilde viszont egész életében hű maradt a stíluskritikai módszerhez és a leíró szem elsőbbségéhez, nem vált olyan értelemben szellemtörténésszé, ahogy azt Dvořák legkedvesebb tanítványától várnánk.

A posztumusz Dvořák életműkiadás első kötetét kísérő előszavában Wilde így rögzíti a szellemtörténeti fordulat lényegét: „Többek között első korszakának fő művében Dvořák egy autonóm, formális stílustörténetet tartott szem előtt, később azonban a művészettörténetet a szellem történetének részeként fogta fel. Korábban a fejlődést egy kontinuos vonalként, később a történelem alakulását az egyéni alkotás állandóan új feltételeként és új fejlődési irányokat jelző folyamatként értelmezte.

Ezáltal létrejött a kritikailag önmagába rögzített stílustörténeti analízisnek a szellemtörténeti fundamentumba történő beágyazódása. [...] A művészet nem csak formai feladatok és problémák megoldásából áll; mindig és főképp az emberiség ideáinak kifejeződése, történelme – nem kevésbé, mint a vallás, filozófia vagy költészet történelme – az általános szellemtörténet része.”⁶ Itt fűzi hozzá Wilde, Swoboda nevében is, hogy „e kötet szerkesztői azon a véleményen vannak, hogy az ebben megfogalmazott alapszemlélet és a kötet tartalma feljogosította őket a megfelelő címadásra”, azaz vállalják a *Kunstgeschichte als Geistesgeschichte*, azaz a „művészettörténet mint szellemtörténet” posztumusz programjéért a „felelősséget”. Marosi Ernő itt felveti annak lehetőségét, hogy a címadás evidenciájába talán belejátszik Dilthey „szellemtudomány” fogalma mellett Lukács György filozófus és Fülep Lajos művészetfilozófus rövid életű, Budapesten kiadott, *A szellem* című folyóiratának emléke is. Lukács társasága, a Vasárnapi Kör szerepét a Bécsi Iskola historiográfiájában alig vizsgálta valaki, holott ez a társaság olyan művészettörténészeket adott a világnak, mint a Dvořáknál doktoráló Antal Frigyes, a szintén Dvořák-tanítvány Wilde és Charles Tolnay, hogy a művészetszociológia atyjáról, Hauser Arnoldról ne is beszéljünk. Az „adott a világnak” kifejezést sajnos szó szerint kell érteni: a magyar művészettörténet-írás e csúcsteljesítményei valójában a „migráns művészettörténet” szomorú fejezetei közé tartoznak. A Vasárnapi Kör kapcsolatai a Bécsi Iskolával sokrétűek, az általuk kifejlesztett autonóm forma fogalom nagyon sokat köszönhet a kör oszlopos tagja, a Lukáccsal folytatott, minden tekintetben egyenrangú párbeszédeit naplójában rögzítő Lesznai Anna képzőművésznő az ornamentikával kapcsolatos, Riegl-re visszavezethető gondolatainak. Nem szabad elfe-

276. (Bevezetés a szellemtudományokba)

⁶ Wilde János – Karl M. Swoboda: Előszó a Dvořák-kiadás első kötetéhez. (1923) in Wilde János és a bécsi iskola III [Johannes Wilde and the Vienna School], eds. Csilla Markója, István Bardoly, Enigma, 21, 85, 2015, 5. (*Kunstgeschichte als Geistesgeschichte. Studien zur abenländischen Kunstentwicklung*, ed. Johannes Wilde, Karl M. Swoboda, München: Piper, 1924.)

lejtenuk, hogy noha a Vasárnapi Kör már 1914-től kezdődően első kézből, Antal Frigyesztől is értesülhetett Dvořák tanításairól, ezek értelemszerűen még a korai Dvořákra vonatkozó információk voltak, ugyanakkor a kezdettől osztoztak pl. az antiümpresszionizmusban. Wilde elbeszélése szerint Dvořák Lukács művének, *A regény elméletének* egy példányát a magánkönyvtárában is őrizte. Teljesen feltáratlan területre merészkedünk, ha a kérdést, miben állt Dvořák hatása magyar tanítványaira, megfordítjuk. Beszélhetünk-e vajon kölcsönhatásokról ebben az esetben? „Amikor 1920-ban Bécsben személyesen megismertem Max Dvořákot, azt mondta nekem, a szellemtudományi irányzat legjelentősebb publikációjának tartja ezt a munkát” – írta Lukács *A regény elméletének* 1967-es német előszavában.⁷ Ugyanitt már marxistaként önkritikát gyakorolva így vélekedik a szellemtörténeti módszerről: „Szokássá vált valamely irányzat, valamely korszak stb. néhány, többnyire csupán intuitív módon kiragadott vonásából szintetikusán általános fogalmakat alkotni, amelyekről azután ez ember deduktíven leszállt az egyes jelenségekhez, és nagyvonalú összefoglaláshoz vélt így eljutni.”⁸ A Vasárnapi Kör azonban eredendően nem volt marxista képződmény: Lukács vagy Antal is csak a Tanácsköztársaság alatt radikalizálódott. Hauser szerint: „a Vasárnapi Kör egészen spontánul alakult, és halvány sejtelmünk se volt, hogy milyen történelmi szerepe lesz. Ahogy most kitűnt, az egész modern Magyarország ott gyökerezett és valahogy onnan nőtt ki. Arról senkinek semmiféle sejtelve sem volt, és soha eszünkbe sem jutott, hogy valamilyen szerepünk lesz ebben. Taknyosok voltunk részben, néhányan nagyon fiatalok, még egyetemre jártak, mi pedig éppen csak akkor kerültünk ki az egyetemről, és középiskolai tanárok voltunk. [...] Mi szabadelvűek és progresszívek voltunk. De nem voltunk kommunisták és még szocialisták se. [...] Úgyhogy mi egészen pontosan még azt sem tudtuk, hogy mikor csatlakozott ő [t. i. Lukács] a kommunista párthoz, valószínűleg csak Kun Béla megverése után. A Vasárnapi Körnek nem volt politikai jellege.”⁹ Lukács egy még kiadatlan interjúban azt is elmesélte, hogy a találkozót Dvořákkal Wilde szervezte meg számára.¹⁰ Noha Wilde a Vasárnapi Kör éjszakába nyúló vasárnap délutánjain csak ritkán tudott megjelenni, mivel az idő nagy részében Bécsben tartózkodott, az 1919-es budapesti történések során közelebbi

⁷ Lukács György, *A regény elmélete. Történetfilozófiai kísérlet a nagyepikai formákról (1916)*, Budapest: Magvető, 2009, 9.

⁸ Lukács, *A regény elmélete*, 9.

⁹ Vezér Erzsébet, *Megőrzött öreg hangok. Válogatott interjúk*, Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2004, 104. (Beszélgetés Hauser Arnolddal)

¹⁰ „Amikor én Bécsbe érkeztem, ezek az én fiatal ismerőseim, Wilde, Pogány Kálmán összehoztak egy akkor híres osztrák művészettörténésszel, Dvořákkal, aki az én régebbi dolgaimnak ismerője is volt. Első dolga az volt, hogy melegen gratulált nekem a szociális műkincsek megteremtéséhez. Azt mondta, ez egyike a világon a legszebb gyűjteményeknek. Bárcsak Bécsben is így össze lehetne gyűjteni a dolgokat. Dvořák egy politikailag konzervatív ember volt. De ezzel a részével a dolgoknak szimpatizált.” Köves Erzsébet interjúja Lukács Györggyel 1970. jan. 29-én, Budapest, Lukács Archívum. Idézi: Karádi Éva, *A Lukács-kör Bécsben, Magyar Filozófiai Szemle*, 31, 1987, 600.

kapcsolatba is került Lukáccsal. Ehhez apropót a valódi otthonának tekintett, a szívének oly kedves Szépművészeti Múzeumban bemutatott, az átmenetileg köztulajdonba vett, magángyűjteményekből származó műkincsek kiállítása adott. Ennek megszervezésében való közreműködése vont maga után azokat a retorziókat, amelyek végül élethosszig tartó emigrációjához vezettek.

A Vasárnapi Kör, a budapesti Szépművészeti Múzeum és a Bécsi Iskola kapcsolatainak kutatása során érdemes közelebbről megvizsgálni a már emlegetett Wilde-levelezést, aminek a Dvořák halálára és a hagyaték gondozására vonatkozó részeiből bőségesen idéztem a legutóbb. Az alábbiakban az 1915–1917 közötti időszakra fogok koncentrálni, attól a pillanattól kezdve, ahogy a fiatal Wilde a Szépművészeti Múzeumban a grafikai osztályon dolgozó, Dvořákot személyesen is ismerő körét, Meller Simont, Antal Frigyeszt, Hoffmann Edithet hátrahagyja Budapesten, feljebbvalója, Petrovics Elek igazgató biztatására, aki egyenesen Dvořákhöz küldi tanulni. Hosszabbban fogok idézni ezekből a levelekből, mivel ezek a heti rendszerességgel küldött tudósítások egészen közvetlen betekintést engednek a bécsi iskola, s különösen az ún. Dvořák-szeminárium életébe, mindennapjaiba, Dvořák oktatási módszereibe.

Budapesti egyetemi tanulmányok után Wilde a Szépművészeti Múzeum grafikai osztályán kezd dolgozni, de 1915-ben már Bécsben találjuk. 26 éves ekkor. Dvořák halálakor azonban 32 évesen is már komoly szaktekintélynek számít. A Szépművészeti Múzeum művészettörténései olyannyira szinkronban voltak a bécsiekkel, hogy amikor 1913-ban Meller Simon megrendezte a „Marcantonio Raimondi és előzményei” című, az olasz rézmetszés történetét bemutató kiállítást, Dvořák épp akkor tartott szemináriumot Bécsben a reprodukáló művészetekről. „Schlosser a bécsi iskoláról szóló tanulmányában három témát emel ki, amely a tanszék 19. század végi – 20. század eleji oktatását meghatározta: az antik/iparművészeti tárgyak ismeretét, a sokszorosító grafika szerepét és a forráskritikát. A Szépművészeti Múzeumban a grafikák közelében eltöltött gyakornoki idő mellett nyilvánvalóan a bécsi iskola elvárásai is szerepet játszottak abban, hogy Wilde 1918-ban *Die Anfänge der italienischen Radierung* címen nyújtotta be doktori disszertációját Dvořákhöz”.¹¹ Wilde bécsi leveleinek egyikében így ír a disszertáció keletkezési körülményeiről:

„Tegnap mozgalmas napom volt: [...] este fölmentem újra az Apparátba, ahol szerencsére elcsíptem Dvořákot és egy félóráig csücsültem nála. Nem mondhatok mást, minthogy rém kedves volt. Tanácsokat adott a tanulmányaimhoz; úgy tartja helyesnek, ha egy évig nyugodtan tanulok még és csak azután választok témát, amelyet a következő esztendő alatt tisztességesen meg lehet csinálni. Hívott, hogy mindig menjek be hozzá! Hétfőn kapok asztalt az úri szobában (a hölgyek szigorúan külön tartva) és kulcsot és aztán rendesen bejárhatok majd. Borzasztóan örülök,

¹¹ Körber Ágnes, Aki megröntgenezte Giorgionét – Wilde János (1891–1970), in Wilde János és a bécsi iskola I [Johannes Wilde and the Vienna School], eds. Csilla Markója, István Bardoly, Enigma, 21, 83, 2015, 12.

hogy van végre ember, aki törődik velem, ez amire mindig vágytam és amire nekem sokkal nagyobb szükségem van, mint akárki másnak.”¹² Ezek után beszámol társairól a Dvořák-szemináriumban: „A már említettek mellé került még egy jó ember, dr. Matejček, a Zentralcommissio­n tisztviselője és Dvořák kedvence, egy végtelenül okos és kedves cseh fiú, aki ugyanolyan előzmények után került a prágai cseh egyetemről Bécsbe, mint én, és mint mondja, alig makogott akkor németül. (Kivétel nélkül mindenki bókol a német tudásomnak.) Neki lefordítottam a napokban egy magyar cikket, amelyikre szüksége volt, úgyhogy már jóban vagyunk. A diákok közül három dolgozik eddig: 1. egy bájos és intelligens első éves. 2. az Instituts Mitglied (intézeti tag), egy komor brünni fiú, aki éppen tegnap rótt meg egy fene nagy oklevél miatt, mert a magyarok 907-ben fölgyújtották egy nem tudom milyen német helység templomát, nagyon mulatságos volt. 3. halálszemüveges fiú, aki a disszertációján dolgozik – ezekkel beszélék, a lányokat, akik külön szobában vannak, nem ismerem még, csak Betty Kurth asszonynak mutatkoztam be és adtam át [Antal] Frici üdvözetét. Még nincsen itt mindenki, mert Dv[orák] csak 3.-án kezd. – Holnap reggel 9-kor már órá­m lesz: archaeologia – tegnap este hallgattam egy történet-filozófiai előadást, de csak úgy kíváncsiságból.”¹³ A budapesti Szépművészeti Múzeum szoros kapcsolatait a Dvořák-tanszékkal jól érzékelteti a következő levél: „Ma reggel nagy meglepetés ért. Amint fölme­gyek az Apparátba – kicsit későbbben, mint rendszeren, mert a questurában és a dekanatusban volt dolgom – ott találok Meller névjegyét, melyen tudtomra adja, hogy Bécsben van és hogy hol találok a nap folyamán. Persze mindjárt szaladtam utána és együtt is voltunk egészen 16.25-ig, amikor én fürödni mentem (ez sürgős volt, mert az oltásom miatt most már 3 hete nem fürödhettem).”¹⁴ Wilde Dvořák mellett Schlossert is hallgatja: „Ma megint a Schlossal gyakorlat volt, a lányok fölszaporodtak 20-ra, a fiúk 7-re. Kein Vergnügen. A tegnapi Dvořák óra után még meghallgattam egy Urania-előadást a híres Thodetól, amelyről csak 10-re kerültem haza, úgy, hogy útközben kellett virslit vacsorá­znom.”¹⁵ „Nun heisst es hart arbeiten! annyi lett a dolgom hamarosan, hogy ki se látok belőle. Dvořák a gyakorlaton (amelyeket meghallgatni a privatissimum részvevőinek is illendő) az ókeresztény festészetet fogja tárgyalni; úgyhogy itt mint Liebesgabe-t be fogom mutatni a pécsi sírkamra (az egyetlen magyarországi ókeresztény emlék) festményeit. A privatissimumra mind az ötünknek kell csinálnunk egy-egy gyakorlatot (ez háborús szigorítása a régebbi rendszernek), nekem jutott a monumentális portrészobrászat kezdetei, egy olyan téma, melyet az irodalomban még soha föl sem dolgoztak. Majd meglátjuk, hogy fog menni.”¹⁶ – írja Wilde már 2015. novemberében. A témát azonban tanárával közösen megváltoztatják:

¹² Wilde János családjának írt levelei 1915–1917. in Wilde János és a bécsi iskola I [Johannes Wilde and the Vienna School], eds. Csilla Markója, István Bardoly, Enigma, 21, 83, 2015, 101.

¹³ 24 Oct. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 103.

¹⁴ 30 Oct. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 104.

¹⁵ 4 Nov. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 105.

¹⁶ 6 Nov. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 106–107.

„Dv[orák]kal tegnap megállapodtunk, hogy az általam jegyzett priv[atissimum] téma helyett egy másikat, fontosabbat és nehezebbet, nekem egyszersmind hasznosabbat csinállok meg; így van Kar[ácsony] utánra két témám (Péccsel), amire erősen kell készülnöm. A priv. után ő jött oda tegnap hozzám és kedvesen érdeklődött. A tegnapi Schlosser gyakorlattal már 2 óra kollokviumom van; még 6 kell (5 Dv + 1 Schl.). D. e. az Albertinában voltam, ahová holnap is megyek.”¹⁷ Wilde már az első bécsi szemeszterben kitűnik társai közül és itt kezdődik kitüntetett szellemi kapcsolata tanárával: „D. e. megint szerepeltem a Schlosser gyakorlaton, egy lánytól, aki nagyon gyöngén működött, át kellett vennem az objektumot. [...] Tegnap Dv[orák] megint egy gyönyörű előadást tartott, örülök, hogy utána legalább Swobodának el tudtam mondani a boldogságomat, amit afőlött érzek, hogy éppen most kerültem ide Dv[orák] mellé. – Szomorú, hogy a saját tanítványai nem értik a fordulóit. Én büszke vagyok rá, hogy olyan különösen értem.”¹⁸ 1915-ben Wildét be akarták sorozni a hadseregbe, szerencsére kiszuperálták. A Tanácsköztársaságot követő hatósági vegzálások és retorziók idején erre hivatkozva védte orvosa, aki mánia-depressziót diagnosztizált nála. Noha ez a diagnózis csak a felmentést szolgálta, Wilde a leveleiben olykor tényleg felfokozottnak tűnik. Közben Dvořák alkalmasnak találta arra is fiatal tanítványát, hogy az osztrák műemléki hatóságokhoz küldje referálni a magyar viszonyokról: „Swob[oda] és Dv[orák] tudomásul vették kidobatom (a katonaságtól), más nem is tudott róla. A távollétemben keresett az osztrák műemlékbizottság titkára, azzal a kedves kéréssel, hogy oktassam ki arról, mit tett a magyar törvényhozás eddig az idevágó ügyekben, mert ők új törvényjavaslaton dolgoznak. Majd holnap fölmegek a hivatalába.”¹⁹ Az első bécsi szemesztert a következő híradással zárja az otthoniaknak: „Az idő változatlanul meleg és sötét, így most többet ülök az Apparátban. Ma, egy hetes szünet után Dv[orák] óra, aminek borzasztóan örülök már. Gyakorlatok a jövő héten sem nála, sem Schlossernél nem lesznek már, ehelyett szerdán d. e. Dv[orák]kal együtt elme- gyünk az Akademia képtárába megnézni az új rendezést.”²⁰ Karácsonyra Wilde hazamegy, de Bécsbe visszatérve már első dolga Dvořákot felkeresni: „Most aludtam egy órát és utána kirakodtam. Indulok már Strzyg[owski]hoz. Dv[orák] csak szerdán kezd, majd 6 óra után fölkeresem megnézni, hogy van.” Január 18-án így ír: „Dv. a tegnapi előadás végén rátért az én vadászterületemre, az olasz barokk festészetre. Most feszülten várom, mi fog következni.”²¹ „A gyakorlatra tegnap, tény, jó késéssel értem be, ami azonban nem volt baj, mert megmenekültem az első 10 perc kínjától. Dv[orák] t. i. rendesen rögtön egy kérdést ad fel, s erre következik aztán a síri és idegesítő hallgatás, mígnem valahogy megindult a beszéd, rendesen Dv[orák] soliloquiuma. Tegnap látván engem bejönni, hozzám fordult segítségért. Dv[orák]

¹⁷ 26. Nov. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 109.

¹⁸ 2 Dec. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 110.

¹⁹ 7 Dec. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 111.

²⁰ 11 Dec. 1915, Wilde János és a bécsi iskola I, 111.

²¹ 19 Jan. 1917, Wilde János és a bécsi iskola I, 114.

aztán persze egész 8 óráig sűrűn igénybevett. Jó hangulatban voltam, nagyon jól ment a felelgetés. – Nem tudom e fölötti örömeben-e, mikor fölmentünk gyakorlat után Dv[orák] szobájába, átnyújtotta nekem a tegnapi megjelent új könyvének egy példányát. (Csak 3-at kapott még a nyomdából, egyet Swob[odá]nak adott, aki már a gyak. előtt mutatta nekem, egyet magának tartott.) „Katechismus der Denkmalpflege”, a miniszter megbízásából írta a nagyközönség számára, sok képpel. (Majd Tyumpikának is el kell olvasnia!) Hálából persze megint hazakísértem adomázás közt. – Most én a következőt fogom tenni: Megveszem magamnak a könyvet a könyvkereskedésben, a kapott példányt pedig Dv[orák]kal dedikáltatom Majovszkynak és elküldöm neki ajánlva. Azt hiszem ez így nagyon jó lesz. Azt tudják már biztosan, hogy az egyetemet itt is bezárták két hétre. Mindenki örül. Sajnos, a Strzyg[owski] szeminárium privát házban van... nem lesz szünet; különben nekem nem baj, én mindenáron túl akarok esni rajta még ebben a félévben.²² A bécsi-magyar kapcsolatokat számos közös ügy és látogatás is megalapozta: „Edith írja, hogy Berchtold, a múzeumok új intendánsa, járt Pesten Mellernél! Dvořák viszont nagyon várja Petro[vics] jövetelét. Bizalmasan meg is mondta miért, az új kereskedelmi szerződésüket készítik most elő a németekkel, ennek a műtárgyakra vonatkozó részét szeretné vele, mint magyar testvérrel megbeszélni.”²³ De egyre nyersebb megjegyzéseket is megenged magának: „Benescht nem engedem a közelembbe, tanulja meg mi a tisztesség. Bár az ilyesmi nem megy, a meglevő rossz karaktert nem lehet az emberekből kiölni. Próbálja valaki megnevelni az [Antal] Frici urat! Az ilyen személyekkel szemben csak védekezni lehet és kell.”²⁴ Egyidejűleg elkezdődik lassú kiábrándulása is a bécsi tanszékből: „Rohannom kell, hogy odaérjek a Dv[orák] privatissimumra (bár nem sokat mulasztanék vele, ha nem mennék, mert nagyon életuntan megy az egész). Még 3 heti vergődés az egyetem. Úgy utálom már, hogy ki nem mondható.”²⁵ Újra konzultál Dvořákkal a disszertációjáról, de egyre szaporodnak azok a megjegyzései, amik arra utalnak, hogy úgy érzi, szellemi értelemben kinőtte, legalábbis diákként, a bécsi tanszéket. „Dv[orák] helyesli azt az elhatározásomat, hogy még egyszer kurtítok az anyagon és elhagyok újabb 50 esztendő a végéről. A megkívánt terjedelmet, hiszem, így is el tudom érni, időben és fotografálási költségekben pedig óriásit nyerek. Persze fáj egy kicsit, hogy az eredeti tervem nem hajthatom keresztül; az, amit most csinállok, eredetileg a *Bevezetés* tartalmát tette volna, és így kisebb gonddal foglalkoztam korábban vele. De hát persze most csak az az egyedül fontos, hogy őszre kész legyenek, majd csinálhatok programot aztán évtizedekre.” – írja egyik utolsó levelében. A történelem közbeszólt és megváltoztatta a programot. Wilde azonban visszatérhetett Bécsbe, szeretett tanárához, aki akkor már egyenrangú félként, munkatársként és barátként segítő kezét nyújtott feléje: egzisztenciát és szerető környezetet biztosított a Magyar-

²² 9 Febr. 1917, Wilde János és a bécsi iskola I, 116.

²³ 22 Mar. 1917, Wilde János és a bécsi iskola I, 119-120.

²⁴ 24 Mar. 1917, Wilde János és a bécsi iskola I, Uo. 121.

²⁵ [16 Jun. 1917,] Wilde János és a bécsi iskola I, 129.

országról menekülőknek. Innétől kapcsolatuk a szenvedélyes, hálás és egyre elmélyültebb barátság jegyében zajlik, és Wilde ismét jól érzi magát Bécsben. Ifjúkori leveleiben a bécsi Dvořák-szeminárium egy olyan bensőséges kis közösségnek mutatkozik, ahol a tanár-diák viszony nem a leosztott szerepek alapján hierarchikus, hanem a képességek és teljesítmények biztosítanak rangot a máris kollegákként kezelt doktoranduszok és mentoraik között. A kiscsoportos együttléteket múzeumi látogatások és gyakorlatok színezik, munkáikat pedig, legyen szó referátumról vagy disszertációról, megbeszélik Dvořákkal. Az egymás iránti érdeklődés élénk és kölcsönös, s jóval elevenebbnek mutatkozik, mint manapság, így nem zárhatjuk ki azt sem, hogy nem csupán a tanítvány tanult mesterétől. A kölcsönös inspirációk forrásairól és eredményeiről azonban csak a szövegek szorosabb összeolvasása után lehet egyszer majd beszámolni.